

"Od lažnog do proverenog" Dijalog građana o dezinformacijama na Zapadnom Balkanu

O projektu

Od lažne do proverene (FFTC) je inovativni projekat koji vodi Missions Publiques u saradnji sa četiri partnera iz regiona Zapadnog Balkana - Novom društvenom inicijativom (NSI) na Kosovu, Građanskim inicijativama u Srbiji, Institutom za demokratiju, medije i kulturu (IDMC) iz Albanije, i ZIP institut iz Severne Makedonije. Ovaj projekat finansira nemačka Savezna kancelarija za spoljne poslove. Inicijativa podržava posvećenost Kancelarije borbi protiv pretnji od dezinformacija, kao i njenu stratešku podršku Zapadnom Balkanu u svetlu procesa pridruživanja regiona EU.

Izveštaj o ključnim nalazima i preporuke - Kosovo

Dijalog sa građanima o dezinformacijama na Kosovu održan je **4. novembra 2023.** godine u hotelu Sirius u **Prištini**.

Coordinated by :

Supported by :

"Od lažne do proverene" Dijalog građana o dezinformacijama na Zapadnom Balkanu

O projektu

Od lažne do proverene (FFTC) je inovativni projekat koji vodi Missions Publiques u saradnji sa četiri partnera iz regiona Zapadnog Balkana - Novom društvenom inicijativom (NSI) na Kosovu, Građanskim inicijativama u Srbiji, Institutom za demokratiju, medije i kulturu (IDMC) iz Albanije, i ZIP institut iz Severne Makedonije. Ovaj projekat finansira nemačka Savezna kancelarija za spoljne poslove. Inicijativa podržava posvećenost Kancelarije borbi protiv pretnji od dezinformacija, kao i njenu stratešku podršku Zapadnom Balkanu u svetlu procesa pridruživanja regiona EU.

Izveštaj o ključnim nalazima i preporuke - Kosovo

Dijalog sa građanima o dezinformacijama na Kosovu održan je **4. novembra 2023.** godine u hotelu Sirius u **Prištini**.

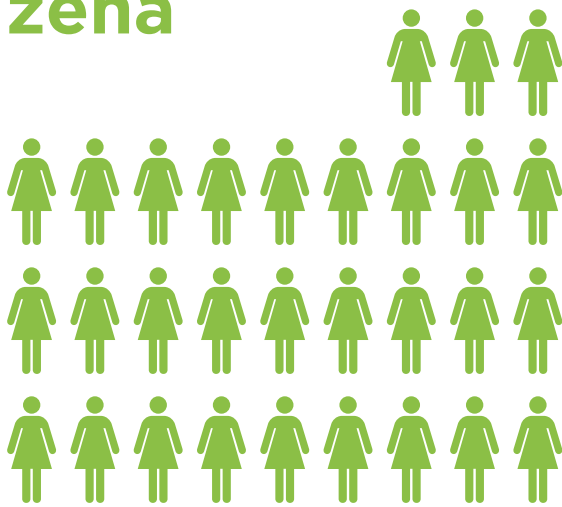
Coordinated by :

Supported by :

Na događaju su učestvovala **63 učesnika**.

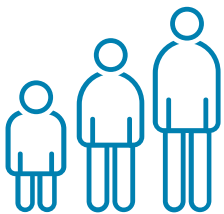
30

žena

33

muškarac

38

Prosečna
starost
učesnika

13

od **38** opština
učestvovali su učesnici
iz na Kosovue.

Najveći broj ukupnih
učesnika bio je iz
Prištine, prestonice i
susedne opštine
Gračanica sa srpskom
većinom.

Teme i diskusije

Svesni opasnosti od dezinformacija ali neopremljeni da se protiv njih bore

Uočljiva osobina uočena među **mlađim učesnicima** je primetna sklonost ka averziji prema informacijama uopšte. U ovoj demografskoj grupi preovladava povećana svest o sveprisutnom prisustvu dezinformacija, što ih navodi da čvrsto izjavljuju da namerno izbegavaju konzumiranje vesti. Oni artikulišu namerno odvajanje od izvora vesti, izražavajući uverenje da ih takvo neangažovanje izoluje od potencijalnih distorzija koje preovladavaju u informacionom pejzažu. Međutim, javlja se zabrinutost među spoljnim posmatračima koji uočavaju potencijalno potcenjivanje mladih u pogledu stepena njihove izloženosti (dez)informacijama, uprkos njihovim proaktivnim naporima da ih izbegnu.

Štaviše, zabrinjava to što, kao odgovor na priznatu opasnost od dezinformacija, mlađa grupa teži tome da usvoji strategiju potpunog odvajanja od svih novinskih kuća, uključujući i tradicionalne medije koji se pridržavaju ustaljenih novinarskih standarda. Ova taktika izbegavanja postavlja pitanja o efikasnosti njihovog pristupa i potencijalnim posledicama na njihovo sveobuhvatno razumevanje aktuelnih stvari.

Nasuprot tome, **stariji učesnici** pokazuju sklonost ka konzumiranju vesti kroz večernje televizijske emisije. Primetno je da postoji primetno potcenjivanje među ovom demografskom kategorijom u vezi sa rizicima povezanim sa dezinformacijama na platformama za slanje poruka kao što su Viber i WhatsApp. Neki učesnici su, međutim, izjavili da imaju savesne navike u konzumiranju medija, naglašavajući posvećenost redovnom praćenju lokalnih medija. Za globalna i nacionalna dešavanja, oni usvajaju pronicljiv pristup unakrsne proverie izveštaja iz više izvora kako bi se obezbedilo nijansiranije i tačnije razumevanje.

Štaviše, učesnici, bez obzira na godine, pokazuju određeni stepen samozadovoljstva u svom pristupu određivanju agende. Većina teži tome da se fokusira na **jednu temu od ličnog interesa**, kao što je port, i uskladi svoju pažnju sa onim što je najistaknutije predstavljeno u medijima u datom trenutku, bilo da se radi o politici, ekonomiji ili drugim temama. Ova selektivna pažnja ka specifičnim temama sugerije potencijalno ograničenje u njihovoj izloženosti raznolikom spektru tema vesti.

Učesnici različitih starosnih i rodni demografskih kategorija univerzalno priznaju svoju podložnost dezinformacijama, prepoznajući sebe kao laku meta za obmanjujuće narrative. Neki su iskreno priznali da se **osećaju preplavljenim** ogromnom količinom informacija koje ih preplavljaju, zbog čega je nepraktično da provere činjenice za svaki podatak na koji naiđu. Pored toga, određeni učesnici su primetili društvenu sklonost da stvaraju i daju poverenje dezinformacijama, predlažući sveobuhvatnu sklonost ili čak prikrivenu želju da određene neistine budu istinite.

Uprkos povećanju svesti o svojoj ranjivosti na dezinformacije, učesnici su kao odgovorni građani pokazali primetan **nedostatak znanja** o proaktivnim merama. Postojao je konsenzus da su pojedinci loše opremljeni da se delotvorno bore protiv dezinformacija, o čemu svedoči njihovo ograničeno razumevanje odgovarajućih kanala za prijavljivanje takvih slučajeva, bilo organizacijama ili vladinim agencijama. Štaviše, učesnici su izrazili **nesigurnost** u razlikovanju pravih počinitelaca dezinformacija - bilo da se radi o novinarima koji šire informacije, sagovornicima ili kombinaciji oba.

Ovaj kolektivni nedostatak jasnoće naglašava krucijalni jaz u građanskoj pismenosti učesnika, signalizirajući potrebu za sveobuhvatnim obrazovanjem o medijskoj pismenosti, kritičkom razmišljanju i odgovornom širenju informacija kako bi se pojedinci osnažili da se snalaze u složenosti savremenog informacionog pejzaža

„Nezavisni“ je pridev koji se više ne pripisuje medijima

Učesnici su artikulirali sve veće priznanje medija kao kvazi-grane vlasti, ističući njihovu sklonost uticaja na sudsku i izvršnu vlast. Oni su primetili uočljivu polarizaciju unutar medijskog pejzaža, napominjući da je većina medija usklađena sa različitim političkim sistemima vrednosti. Vredi napomenuti, posebno u kontekstu regiona sa višepartijskim sistemom kao što je Zapadni Balkan (ZB), da starija publika možda nije u potpunosti navikla na konzervativno-liberalnu dihotomiju; umesto toga, primarna podela se koncentriše na pro-vladine i pro-opozicione medije.

Zanimljivo je da su mlađi učesnici osporili koncept nezavisnih medija, tvrdeći da svi mediji inherentno promovišu specifične vrednosne stavove ili politike, sprečavajući istinsku nepristrasnost. Uprkos ovom skepticizmu, učesnici su, bez obzira na svoje medijske preferencije, izrazili očekivanje da će mediji obezbediti platformu za analitičare i mislioce sa suprotnim stavovima.

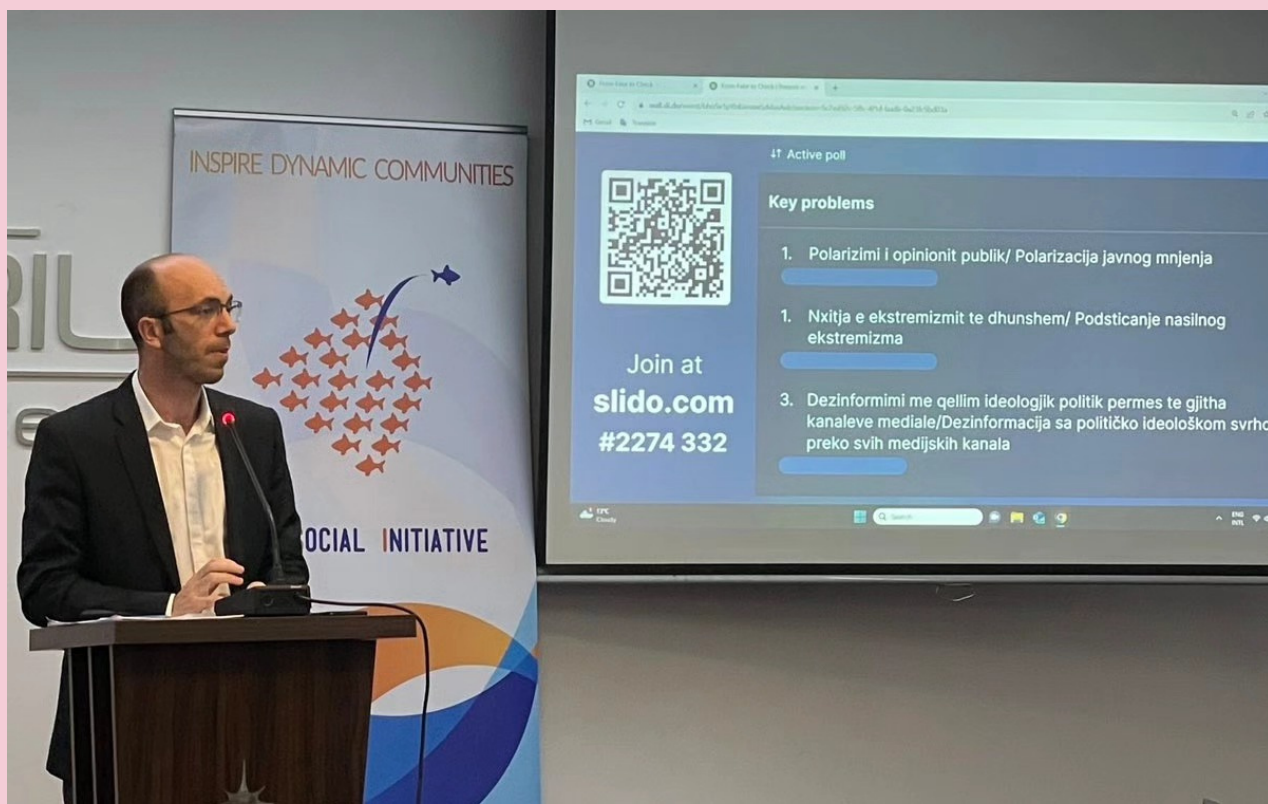
Zaista, karakteristična osobina kosovskog medijskog pejzaža je preovlađujuća kultura debata, sa velikim brojem TV stanica koje svake večeri održavaju diskusije uživo sa brojnim komentatorima. Međutim, učesnici su istakli primetnu **rodnu neravnotežu** u kojoj se favorizuju muški komentatori. Pored toga, oni su izrazili zabrinutost zbog toga što novinari neadekvatno interвениšu da spreče govor mržnje, posebno prema LGBTQI populaciji i etničkim manjinama, i širenje dezinformacija od strane gostujućih saradnika.

Štaviše, učesnici su istakli sporu i dugotrajnu prirodu procesa izveštavanja ili sankcionisanja ponašanja onlajn medija, koji često zahteva **tri do četiri godine** kroz sudski postupak. Oni su se zalagali za pojačane mere za proveru autentičnosti onlajn naloga i naglasili

potrebu da se reši pitanje slučajeva kada mediji koriste fotografije bez pristanka.

Učesnik je ukazao na **tri glavna rizika** od dezinformacija:

- ◆ Polarizacija javnog mnjenja;
- ◆ Podsticanje nasilnog ekstremizma; i
- ◆ Širenje dezinformacija sa političkom i ideološkom agendom su tri glavna problema koja su učesnici istakli.

Šta je **interesovalo** učesnike?

- Koje su metode za sprečavanje širenja netačnih informacija?
- Kako se može prijaviti diskriminatorni jezik/komunikacioni kanali?
- Uprkos našoj sposobnosti da razlikujemo istinite i lažne vesti, kako možemo da prevaziđemo pitanje „pristrasnosti potvrde“, zbog čega smo skloni da verujemo u ono što je u skladu sa našim već postojećim verovanjima?
- Koji su neki „saveti i trikovi“ ili preporuke za razlikovanje pravih vesti od dezinformacija?
- Koje su karakteristike lažnih vesti, za razliku od istinitih?
- Koje veštine treba da poseduje osoba da bi mogla da identifikuje lažne informacije?
- Da li se političke kampanje mogu pratiti zbog dezinformacija i kome ih prijaviti?
- Da li na Kosovu postoje zakonodavne inicijative koje imaju za cilj regulisanje društvenih medija?
- Ko je odgovoran da zaustavi ili sankcioniše širenje dezinformacija u debatama uživo?

Zaključci

Medijski sektor se trenutno suočava sa sve većim padom ugleda, što doprinosi devalvaciji informacija koje se šire. Iako su izvori informacija postali raznovrsniji, zastupljenost kratkih video snimaka je posebno vredna pažnje, zato što dobijaju sve veći interes među mlađim konzumentima. Uprkos obilju komentatora u javnom domenu, širenje perspektiva nije nužno osigurano. Efikasna borba protiv dezinformacija zahteva usklađene, međuinstitucionalne napore; ne bi trebalo da bude samo u nadležnosti medijskih regulatora i resornih ministarstava, već da se proširi na širi spektar zainteresovanih strana.

Preporuke

- ***Regulisanje onlajn medija - praćenje, otkrivanje vlasništva, otkrivanje identiteta novinara***

Ovo je preporuka koja je preovladavala u većini diskusija, ali tek nakon što je medijski stručnjak objasnio da Kosovu nedostaju mehanizmi za sistematski nadzor i sankcionisanje onlajn medija.

- ***Međuinstitucionalna saradnja na unapređenju medijskog zakonodavstva***

Iz razgovora se dolazi do zaključka da nemedijske institucije, poput Ombudsmana (u slučajevima širenja govora mržnje ili etničke netrpeljivosti) ili Agencije za privatnost i informacije (otkrivanje identiteta osumnjičenog, žrtve nasilja u porodici ili

žrtve ubistva i sličnog punog identiteta ili obelodanjivanje krvavih detalja zločina), Ministarstvo prosvete (razvoj kritičkog mišljenja ili nastavni planovi i programi za suzbijanje dezinformacija) takođe treba da bude aktivno u ažuriranju medijskog zakonodavstva i etičkog kodeksa.

— *Bolja bezbednost i uslovi rada za medijske radnike*

Učesnici su konstatovali da je novinarima fizički prećeno, bilo zbog kritičkih stavova prema nekim pojedincima, ili, nedavno, zbog visokih etničkih tenzija na severu Kosova sa većinskim srpskim stanovništvom, gde je napadnuto na desetine albanskih novinara. Istovremeno, naknade za rad u medijima su male, a drugi uslovi za rad izazovni i takva atmosfera tera talentovanije novinare u druge zemlje ili destimuliše mlade da započnu karijeru u medijima.

— *Šira društvena mobilizacija protiv dezinformacija*

U pojedinim radnim grupama pokrenula se diskusija o odgovornosti vaninstitucionalnih aktera i civilnog društva u doprinosu borbi protiv dezinformacija. Oni su naveli da ljude treba podsticati da prijave dezinformacije i govor mržnje na društvenim mrežama i da se sprovedu kampanje medijske pismenosti. Takođe su izjavili da ljude treba ohrabriti da čitaju više od samog naslova i da se fokusiraju na celu vest.

— Unutrašnja izgradnja kapaciteta za postojeće medijske platforme

Učesnici su istakli da je medijskim radnicima, uključujući i one sa iskustvom, potrebna stalna izgradnja kapaciteta. Oni su izrazili uverenje da mnoge redakcije nemaju jedinice za proveru činjenica i nisu opremljene da brzo utvrde dezinformacije koje generiše veštačka inteligencija.

— Povećati vidljivost i podršku medija za raskrinkavanje

Učesnici su se uglavnom složili da javnost uopšte nije zainteresovana da čita članke koji razotkrivaju lažne vesti ili izvore lažnih vesti. Ipak, donekle su upoznati sa specijalizovanim veb stranicama za razotkrivanje ili proveru činjenica koje postoje na Kosovu i u regionu. Neki učesnici su čak tvrdili da su poslali sumnjive dezinformacije ovim platformama da ih razotkriju. Međutim, napominju da je ovim platformama potrebna veća podrška i promocija OCD, ali i tradicionalnih medija. Učesnici su takođe imali preporuku za same veb strane za razotkrivanje – da kreiraju multimedijalni sadržaj, jer sve više mladih medijskih konzumenata nije zainteresovano za čitanje detaljnih članaka i želi sažete video zapise ili zanimljive info-grafike.

— Bolja saradnja između medijskog izveštavanja na albanskom i medijskog izveštavanja na srpskom jeziku

Učesnici su primetili nedostatak albanske perspektive u srpskim medijima i obrnuto. Oni veruju da to izaziva nerazumevanje i širenje zabluda u zajednicama čime se podstiču etničke tenzije. Oni vide zajedničko izveštavanje i bližu saradnju srpskih i albanskih novinara kao preduslov za ublažavanje nekih od ovih problema.